

Mihai-D. Grigore/Florian Kühner-Wielach (Hg.), *Orthodoxa Confessio? Konfessionsbildung, Konfessionalisierung und ihre Folgen in der östlichen Christenheit Europas*, Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen, 2018, 359 p.

Volumul de față conține referatele susținute în cadrul conferinței cu tema *Orthodoxa Confessio? Formarea confesiunii, confesionalizare și urmările lor în creștinătatea estică a Europei – secolele 12-20*, care a avut loc la Institutul de Istorie Europeană de la Mainz (IEG) între 5 și 7 martie 2015. Scopul conferinței a fost de a testa aplicabilitatea paradigmatelor conceptuale *Formarea confesiunii* (Konfessionsbildung) și *Confesionalizarea* (Konfessionalisierung), care au fost folosite pentru a explica dinamica vieții religioase a creștinismului occidental începând cu Reforma protestantă, la cazul specific al istoriei creștinismului orthodox European începând din evul mediu și până astăzi. Cei doi editori, Mihai-D. Grigore – Cercetător științific la IEG – și Florian Kühner-Wielach – Directorul Institutului pentru Cultura și Istoria Germană din Sud-Estul Europei (IKGS) – formulează astfel întrebările în jurul cărora s-au coagulat contribuțiile din acest volum: Se poate vorbi despre o „Confesiune” în cadrul Creștinătății Estice/în cadrul Bisericii (lor) Ortodoxe în contextul confruntării acestora cu alte comunități de credință? În ce condiții istorice, practice, sistematice, terminologice etc. poate fi aplicat conceptul de „Confesiune” la Creștinismul Estic și ce perioadă istorică trebuie luată în considerare pentru a testa această aplicabilitate? (p. 13).

Volumul este împărțit în două secțiuni. Prima se axează în principal pe teoriile referitoare la paradigma conceptuală a formării confesiunilor și a procesului de confesionalizare. Cealaltă secțiune prezintă cazuri concrete din diferite perioade și spații religios-culturale ortodoxe, pe baza cărora se evaluează în ce măsură evoluția vieții religioase a creștinismului răsăritean și a formelor sale de expresie socială, conceptuală etc. pot fi subsumate paradigmei confesionalizării. Irene Dingel oferă o analiză a teoriilor despre formarea confesiunilor și a procesului de confesionalizare („Bekennnisbildung und Konfessionalisierung”, p. 23-43) și evidențiază dimensiunea sistemică pe care o are schimbarea produsă de procesul de constituire al identității confesionale a unei anumite comunități de credință. Această transformare privește mărturisirea de credință, formele rituale de manifestare a acesteia, organizarea administrativă a Bisericii sau relația cu autoritatea seculară și cu ordinea politică a unui teritoriu dat.

În ceea ce privește cazul concret al Creștinismului Orthodox din Europa Răsăriteană, Alfons Brüning („Die Orthodoxie im konfessionellen Zeitalter: Von der kirchlichen Reform zur Konfessionalisierung – oder nicht?”, p. 45-75) atrage atenția asupra faptului că și acesta a trecut prin diferite forme de reformă datorită necesității de a răspunde schimbărilor sociale, culturale și politice, dar că o aplicare nediferențiată, nuanțată a conceptului de confesionalizare la aceste transformări ar fi greșită: nu orice transformare a vieții religioase este și un proces de confesionalizare. Pe de altă parte, aceste transformări sunt rezultatul interacțiunii cu confesiunile creștinismului occidental, însă aceste impulsuri exterioare sunt secundare în iconomia transformărilor pe care le suferă diferitele comunități de credință ortodoxe. După cum subliniază Vasilios N. Makrides („Konfessionalisierungsprozesse in der orthodoxe-christlichen Welt”, p. 78-110), unul dintre motivele esențiale pentru care paradigma confesionalizării nu poate fi aplicată deplin Creștinismului Orthodox constă în desoebirile structurale dintre acesta și creștinismul de expresie latină, cum ar fi pluralitatea administrativă, sistemul de autonomie și

autocefalie sau fenomenul naționalismului bisericesc, respectiv al bisericilor naționale (p. 89). Se poate însă vorbi de o aplicabilitate parțială a paradigmei confesionalizării creștinătății răsăritene, asemănătoare cu procesul de confesionalizare a teritoriilor germane din perioada inițiată de Reformă: și în spațiul ortodox est-european, începând din secolul 19, se poate identifica o tendință spre omogenizarea religioasă, spre delimitarea identitară față de celelalte confesiuni și spre clericalizare (vezi Klaus Buchenau, „Konfessionalisierung? Reflexion über die Entwicklung der Orthodoxie in Südosteuropa seit dem 19. Jahrhundert”, 112-135, aici 135).

Dintre cazurile concrete prezentate în acest volum mă voi opri asupra celui dedicat Ortodoxiei românești în Evul Mediu și a celui referitor la Biserica Unită din Transilvania. Mihai-D. Grigore prezintă în studiul său („Ein Glaubensgutachten für Neagoie Basarab – 1512-1521. Jurisdiktion und Glaube in der Walachei bis Anfang des 16. Jahrhunderts”, 247-263) procesul prin care, începând cu secolul 14, elitele politice ale Valahiei au consolidat orientarea acest teritoriu spre Bizanțul ortodox. La începutul secolului 16, Neagoie Basarab a inițiat relații diplomatice cu papalitatea în vederea creării unui front comun împotriva Imperiului Otoman. În acest context, prințul valah a cerut profesorului de teologie Manuel din Corint o expertiză referitoare la diferențele dogmatice dintre creștinismul latin și cel bizantin. În centrul documentului realizat de Manuel din Corint se aflau diferențele doctrinare discutate la sinodul de la Ferrara-Florența (1438-1439), Filoque, purgatoriul, pâinea nedospită folosită la liturgie etc. Pe lângă acestea au fost subliniate o serie de teme, precum realația dintre har și natura divină sau felul în care erau săvârșite Sfintele Taine (260-261). După Grigore, intenția lui Neagoie Basarab a fost aceea ca, în eventualitatea unei colaborări politice cu papalitatea, acest document să îl ajute să apere identitatea religioasă a poporului său de eventualele influențe venite dinspre creștinismul latin. Acest document, împreună cu celebrele *Învățăături ale lui Neagoie Basarab pentru fiul său Teodosie*, marchează încheierea procesului de impunere a Ortodoxiei bizantine în Valahia la toate nivelurile societății (p. 262).

Hans-Christian Maner se ocupă în studiul său („Zwischen katholischer Kirche und dem «Gesetz der Urahenen». Die unierte Kirche Siebenbürgens von der Union bis zum 19. Jahrhundert”, p. 293-304) de etapele constituirii identității confesionale a Bisericii Greco-Catolice din Transilvania până în secolul 19. Istoricul german subliniază că, până la mijlocul secolului 18, lucrările de teologie care construiau identitatea confesională a noii Biserici – în primul rând catehismele – nu au fost produse de români, ci de iezuitul maghiar László Baranyi sau de episcopul unit de Muncaci, Joseph de Camillis (p. 298). O elită intelectuală a Bisericii Greco-Catolice românești începe să se formeze numai după 1740. Membrii acesteia au publicat lucrări în limba română, în care au explicat principiile doctrinare și de ritual liturgic ale Bisericii Unite, precizând implicit diferențele dintre identitatea Bisericii lor și a celei ortodoxe (p. 299). În contextul revoltei conduse de călugărul ortodox Visarion Sarai împotriva Unirii cu Roma (1744) a apărut primul tratat al unui teolog român unit în care era sistematizată învățătura noii Biserici, și anume lucrarea lui Gherontie Cotore, păstrată doar parțial, în manuscris, *Articolele de credință*. Un alt text fundamental al identității unite – *Învățătură dogmatică* (1760) – a fost publicat la Blaj ca reacție la acțiunile antiunioniste conduse de călugărul ortodox Sofronie de la Cioara (p. 299-302). Maner subliniază că ceea ce deosebește Biserica Unită din Transilvania de cea Ortodoxă și de cea Catolică este faptul că aceasta a creat ideea națională română modernă și că a legat identitatea națională de cea confesională. Intelectualii greco-catolici din a doua jumătate a secolului 18 au luptat pentru acceptarea credincioșilor greco-catolici ca cea de a

patra „națiune” în cadrul sistemului de stări, ceea ce a pus bazele conștiinței politice etno-naționale a românilor din Transilvania (p. 303).

Plecând de la cazul specific al dinamicii interconfesionale a Transilvaniei se pot formula o serie de întrebări care privesc istoria Bisericii Ortodoxe Române în perioada modernă: Dacă Biserica Unită și-a construit identitatea confesională într-o anumită măsură prin delimitare de cea ortodoxă, pot fi identificate și forme de influență unită asupra Bisericii Ortodoxe? Cum poate fi definită, din perspectiva paradigmei confesionalizării, transformarea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania prin activitatea Mitropolitului Andrei Șaguna? Dar reorganizarea BOR după Marea Unire pe baza Statutului Organic al mitropolitului ardelean?

Valoarea volumului de față constă în primul rând în faptul că oferă o lupă conceptuală, prin care pot fi analizate diferite situații și contexte inter-confesionale și inter-religioase, mijlocind astfel formularea unor ipoteze de lucru în vederea obținerii unei imagini mai diferențiate și mai riguroase din punct de vedere științific asupra dinamicii Creștinismului Ortodox din Estul Europei.

Marian PĂTRU

Preot Constantin Necula, *Risipitorii, Meditații la Evangheliile Duminicilor de peste an*, Ed. Agnos, Sibiu, 2020, 285 p.

O remarcă pur constatativă: de mult prea puține ori regăsim, și în scris, „cuvântul cu putere multă” pe care îl transmite (al trebui să-l transmită) predica duminicală. Conștiinții, cotidian, că *verba volant*, luați de povara și inerenta curgere al zilei, adeseori, deloc rar însă, uităm că scrisul rămâne. Când regăsim totuși o astfel de întreprindere, o percepem asemeni unui act reparatoriu, care nu numai umple un gol, ci creează premise, ce ignorând uitarea și motivarea neputinței, conduc la câștigul pastoral-misionar așteptat. Bătrânului din Pateric i se cerea mereu cuvânt de mântuire. Predicatorului ortodox oare ce și câte i s-or fi cerând?

Această nouă reușită a Părintelui Constantin Necula ne duce și ne conduce la introspecții, la meditații, de cele mai multe ori chiar și la soluții. Ne încântă afirmațiile, comparațiile și chiar „inovațiile” (veridice și cu grad maxim de acceptare), însă nu rămânem doar duși și conduși cu vorba, ci găsim rezolvări pe care, unii, le așteptam dintotdeauna. Găsim o împlinire ce completează și rotunjește expresia atât de des întâlnită: *cuvântul care zidește*, la care trebuie neapărat să adăugăm finalul marcat de pragmatism: *și fapta care consolidează*.

Sunt 52 astfel de meditații. Concise, evidențiate prin profunzime și accesibilitate, aria de cuprindere și mesajele transmise fiind de onorantă generozitate. Și cum stă bine unui autor creștin care se/ne respectă, cere binecuvântare prin intermediul unei rugăciuni din cuprinsul Sfintei Liturghii, rostită de preot înainte de citirea Sfintei Evanghelii: „Strălucește în inimile noastre, Iubitorule de oameni, Stăpâne, lumina cea curată a cunoașterii Dumnezeirii Tale...viețuire duhovnicească să petrecem, cugetând și făcând toate cele ce sunt spre plăcerea Ta (...)”. Este nevoie de luminare în propovăduirea cuvântului, precum este nevoie și de repere de bază în a fundamenta și dirija capacitățile verbului spre atingerea țințelor preconizate. Debutul este pus sub greutatea dramei paternității (p. 13). Pilda fiului risipitor este privită și tratată cu un realism remarcabil. Cererea odraslei îl bulversează pe tatăl său de două ori, acesta din urmă revenind de tot atâtea ori și rezistând. Întoarcerea și pocăința fiului sunt „paragrafe” din lecția asumării paternității, concluzia fiind cea cunoscută din Evanghelie, cea salvatoare.